

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

A Társadalomkutató Központnak 2003-ra a következő főbb célokat tűzte ki:

- Folytatódnak a stratégiai kutatási programok, ebből eredően a Központ koordinálja a programok munkáját, megjelenti kutatásaik eredményeit és azokból konferenciákat rendez.
- A Tudománytár elnevezésű kutatócsoportunk feladata az Akadémia-történeti adatbázisok (bibliográfiai, kronológiai, személyi, intézményi-szervezeti, valamint tudománytörténeti) létrehozása, feltöltése. Legnagyobb kihívás az akadémikusok életrajzát tartalmazó lexikon véglegesítése.
- Folytatni kívántuk a Magyar Tudománytár c. könyvsorozat összeállítását és kiadását.
- A Népesedéstudományi Kutatócsoport kezdje meg A termékenység és a társadalmi státusz közötti kapcsolat a rendszerváltás után Magyarországon különös tekintettel a jövedelemre, az iskolai végzettségre, a lakóhelyre és annak fejlettségére c. téma kutatásához, illetve készítse elő a *Magyarország demográfiai atlaszával* kapcsolatos munkákat.
- Az Európa-történeti Munkaközösség előkészíti az Európa-történeti szintézis program munkáját.
- Folytatódik a *Rendszerváltás Magyarországon* című NKFP-pályázat keretében végzendő munka.
- A vári akadémiai épülettömb *üzemeltetése* és a meghatározott *felújítási munkák elvégzése*.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási – és működési – eredmények

II/1. A Központ szervezésében tartott rendezvények

A Központ az akadémiai intézethálózaton belül az egyetlen olyan fórum, amelynek egyik alapfeladata, hogy a társadalomtudományok és a természettudományok művelőit – inter- és multidiszciplináris rendezvényeken keresztül – különböző tudományos problémák közös vizsgálatára, elemzésére kérje fel. A Központ 2003-ban az alábbi főbb rendezvények szervezője volt:

II/1/A TUDOMÁNYOS RENDEZVÉNYEK

2003. január 14. „*Biológus szemmel*” a magyar nép eredetéről és az urális népek eurázsiai-amerikai őstörténetéről. Szabó István Mihály akadémikus előadása (az Új szintézis c. sorozat 2. részeként). A biológus professzor őstörténeti kutatásait ismertető előadása a szokásos tudományos vitáknál nagyobb visszhangot váltott ki.

2003. március 4. *Mi végre a tudomány?* Fiatal Kutatói Fórum, amelyen 23 fiatal kutató tartott előadást. A Társadalomkutató Központ hálójába tartozó 9 intézet két-két előadója mellett vendégként az RKK és a Zenetudományi Intézet egy-egy munkatársa szerepelt a legkülönbözőbb témákkal. A rendezvény az egyik legsikerültebb volt, a visszajelzések

különösen azt értékelték pozitívan, hogy a kevesebb szakmai bemutatkozási lehetőséggel bíró pályakezdő fiatal kutatókat szólította meg.

2003. március 11. *Szöveg(félre)értés. A szövegértés helyzete mint nyelvstratégiai kérdés.* Konferencia és műhelybeszélgetés. (Közösen az Inter Kultúra-, Nyelv- és Médiakutató Központtal.) A magyar nyelv állapotát és változásainak tendenciáit elemző előadások elsősorban a nyelvészek és irodalomtörténészek érdeklődését váltotta ki.

2003. március 17. *Kisiklott történelem. Közép- és Kelet-Európa a XIX. században.* Berend T. Iván akadémikus előadása igen nagy érdeklődést és tetszést váltott ki.

2003. március 24. *Az Európatörténet-írás újabb irányai.* Heinz Duchhardt előadása az Európa-történeti Munkacsoport szervezésében, közösen az MTA TTI-vel. A hallgatóság a legújabb módszertani és szemléletbeli irányzatokról kapott tájékoztatást.

2003. április 17. *Genetikailag módosított élelmiszerek az Európai Unióban.* Konferencia. Közösen az MTA Mezőgazdasági Kutatóintézetével és az Európa Intézettel.) (Előadók: Biacs Péter államtitkár, Bedő Zoltán igazgató, Dudits Dénes akadémikus, Balázs Ervin akadémikus, Nechay Gábor minisztériumi főosztályvezető, Móra Veronika mint a civil szervezetek képviselője.

2003. április 29. *Magyar Tudománytár 3. kötet. Növény, állat, élőhely* – könyvbemutató.

2003. szeptember 26. Kállay Benjámint emlékkonferencia. A néhai pénzügyminiszter munkásságát hazai és külföldi előadók értékelték.

2003. október 7. *Földtudományok és uniós csatlakozás.* A könyvbemutatóval egybekötött konferencia a legfrissebb földtudományi kutatási eredményeket összegezte az uniós csatlakozás szemszögéből. (Közösen az MTA Földtudományok Kutatóközpontjával.)

2003. október 21. *A Tisza jelene és jövője.* A könyvbemutatóval egybekötött konferencia értékelte a Tisza-program másfél éves munkáját, az előadók négy kiemelt területen összegezték munkájukat.

2003. október 28. *Az Európai Unió és Magyarország.* Közös műhelykonferencia az MTA Politikai Tudományok Intézetével Az EU-csatlakozás magyarországi kérdései c. kötet megjelenése kapcsán.

2003. november 11. *A nemzeti kulturális örökség az európai integrációban.* (Új szintézis 3.) Közös konferencia az MTA Néprajzi Kutatóintézetével és az MTA Művészettörténeti Kutatóintézetével.

A nemzeti kulturális örökség fogalma, tárgya c. témakörrel Marosi Ernő és Paládi-Kovács Attila akadémikusok tartottak előadást.

A nemzeti kulturális örökség és intézményei címmel Varga Kálmán, a KÖH elnöke beszélt. Felkért hozzászólók: Csorba László, az Olasz Köztársaság Római Magyar Akadémia igazgatója és Falvy Zoltán, az MTA Zenetudományi Intézetének tudományos tanácsadója.

2003. december 9. *Magyar Tudománytár. Társadalom, politika, jogrend* c. kötetének sajtóbemutatója.

2003. december 9. *Hungaricumok és az Európai Unió* c. konferencia. (Új szintézis 4.) (Közösen az MTA Mezőgazdasági Kutatóintézetével és az Európa Intézettel.) E rendezvényünk váltotta ki a legnagyobb érdeklődést, közel kétszáz érdeklődő jött el. Az előadók kétéves kutatási eredményeiket összegezték: jelen helyzet és elvárások az uniós csatlakozást követően a kertészeti ágazatokban, illetve az ősi állataink tenyésztésével és feldolgozásával foglalkozó iparágakban.

A felsorolt nagy rendezvényeink mellett mintegy tíz, szűkebb szakmai körben tartott műhelykonferencia is volt, ezek aktuális feladatokhoz kapcsolódtak (kivált a Tudománytár köteteink kéziratvitái).

II/1/b TÁRSASÁGI RENDEZVÉNYEK

2003. január 14. Újévi koncert a Magyar Kamarazenekar előadásában.

2003. szeptember 23. Budapest Klezmer Band koncert.

II/2. A Központoz tartozó kutatócsoportok munkájáról és a Várgondnokságról

A Társadalomkutató Központoz 4 kutatócsoport tartozik, amelyek közül kettő finanszírozása (a Népesedéstudományi Kutatócsoport és a Stratégiai Kutatások Programirodája) nem bázisba rendelt költségvetési támogatási kerettel, hanem éves döntés függvényében történik.

1. Akadémia-történeti Kutatócsoport – Tudománytár

A Tudománytár 2002. februárban kezdte meg tevékenységét. Az osztály legnagyobb szabású vállalása és teljesítése az akadémikusok életrajzi lexikonának elkészítése volt. Többéves előkészítő munka után – az MTA Történettudományi Intézete, az MTA Levéltára, az MTA Titkársága több osztályának, a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtára és külső munkatársak bevonásával – a 2003. májusra elkészült és a Társadalomkutató Központ–Tudománytár gondozásában megjelent a *Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825–2000* című háromkötetes munka. A 127 szerzői ívnyi anyag tartalmaz 1969 részletes életrajzot (levelező, rendes, igazgató és külső tagok), a tiszteleti tagok összesítését, az akadémiai tagságok, tisztségek és osztályok történeti elnevezéseit, valamint az MTA elhunyt tagjai felett tartott emlékbeszédek listáját.

A kutatócsoport további feladata a számítógépes Akadémia-történeti és – távlatosan – tudománytörténeti adatbázisok kiépítése. E munka többéves feladat, a feldolgozás megkezdődött (Akadémiai Értesítő 1840–1889-es évfolyamai és az akadémiai évkönyvek I–XVII. kötetei).

Ugyancsak megkezdődött az MTA történetét felölelő forráskiadvány előkészítése (forrásválogatás, összeállítás stb.). Kéziratban elkészült „*A tudományos minősítés rendszerének kialakítása*” és „*Az Akadémia pártirányítása, a Pártkollégium működése*” című fejezet.

2. Európa-történeti Munkacsoport

A csoport 2002 májusától dolgozik, fő feladata a magyarországi Európa-történeti kutatások koordinálása, nemzetközi együttműködések kiépítése, Európa-történeti tanulmányok írása, konferenciák szervezése. Több évet átfogó kutatási programja:

- Európa-történeti szintézis előkészítése;
- az Európai Unió történetének tanulmányozása;
- a kis nemzetek Európában.

A munkaközösség tagjai 2003 folyamán összeállították az európai államok nemzeti szimbólumainak gyűjteményét. A kézirat kiadása 2004-re ütemezve. A csoport megszervezte Heinz Duchhardt előadását az Európatörténet-írásról (2003. márc. 24.).

Az év folyamán megalakult az Európa-történeti szerkesztőbizottság, tagjai: Glatz Ferenc, Niederhauser Emil, Orosz István és Szabó Miklós.

3. Népesedéstudományi Kutatócsoport

Az MTA a Társadalomkutató Központ keretében a népesedési kérdések és a népesedéspolitika tanulmányozására 2001 őszén népesedéstudományi kutatócsoportot hozott létre. A témavezető mellett 3 fiatal kutató dolgozik.

A csoport 2003. évi munkájának hangsúlya két, már elnyert pályázat és egy 2004-ben induló újabb projekt előkészületeire esett:

- I. A termékenység és a társadalmi státusz közötti kapcsolat a rendszerváltozás után Magyarországon különös tekintettel a jövedelemre, az iskolai végzettségre, a lakóhelyre és annak fejlettségére (OTKA).
  - A projekt jelentősége: Mind politikai, mind szakmai körökben vita folyik arról, hogyan lehet a születések számát, illetve a termékenységet növelni: oly módon-e, hogy figyelembe véve az esélyegyenlőtlenséget és a szűkös erőforrásokat a juttatások azokat preferálják, akiknek a gyermek(ek) felnevelése jelentős anyagi gondot jelent, vagy azokat részesítik előnyben, akiknek a társadalmi státusza bizonyos mértékig garantálja a gyermek(ek) harmonikus fejlődését. Másképpen fogalmazva: a fertilitás növelése inkluzív, az elvárások az egész társadalomra vonatkozólag fogalmazódnak meg, vagy inkább exkluzív, amennyiben az része a középosztály építésének is. A kutatás arra kíván *kvantifikálva* válaszolni, hogy melyik koncepciótól remélhető több élve születés, illetve magasabb termékenység.
- II. Magyarország népességének halandósági atlasza. A mortalitás különbségei az ezredfordulón (Egészségügyi Szociális és Családügyi Minisztérium, Egészségügyi Tudományos Tanács).
  - A projekt jelentősége: A kedvezőtlen halálozási viszonyok, illetve a rossz életkilátások oka – többek között, hogy a többszörösen hátrányos helyzetű, marginalizálódott népességcsoportok igen magas halandósága és következésképp nem európai szintű életesélyei növelik az ország népességének mortalitását, csökkentik a várható élettartamokat. A társadalmi-gazdasági státusszal kapcsolatos halandósági különbségek területi differenciák formájában is megjelennek. Az atlasz ökológiai megközelítésben ezeket a differenciákat ábrázolja korszerű térinformatikai módszerek alkalmazásával.

- A 2003. évi tevékenység: irodalomgyűjtés, adatállomány megkérése, térinformatikai módszerek megismerése.
- III. Budapest és a fővárosi agglomeráció demográfiai atlasza: népesedési viszonyok az ezredfordulón.
- A fővárosi önkormányzattal történt tárgyalások eredményeként 2003. novemberében elkezdődött az atlasz tervezése, ami előreláthatólag 2005 végén jelenik meg. A kiadvány a főváros 23 kerületének, illetve az agglomeráció településeinek demográfiai viszonyait mutatja be társadalmi-gazdasági kontextusban az ezredfordulón.

4. Stratégiai Kutatási Programiroda

A 2184/1996. (VII. 16.), illetve a 2269/1996. (X. 11.) kormányhatározatoknak megfelelően 1997-ben indult ún. Nemzeti Stratégiai Kutatási Programnak 2001. július 1-jétől a Társadalomkutató Központ a bázisintézete. A munkák és teljesítések – e kormányhatározatokkal összhangban – 3 fő csoportba sorolhatóak.

Kutatási programok:

A 2002. évi 21 programból 14 fejeződött be 2003-ban, áthúzódott 2004-re 7 program.

Az EU-integráció igénye a műszaki fejlesztés és az infrastruktúra, valamint az információs társadalom kialakítása területén c. projekthez illeszkedve

1. A földtudományok feladatai európai uniós csatlakozásunk tükrében (Programvezető: Meskó Attila) (2003-ban lezárult program)
2. Rio + 10 (Programvezető: Láng István) (2004-ben záruló program)
3. Közlekedés (Programvezető: Michelberger Pál) (2003-ban lezárult program)

A magyarországi gazdasági átalakulás társadalmi hatásai c. projekthez illeszkedve

4. Munkaerő-gazdálkodás (Programvezető: Koltay Jenő) (2003-ban lezárult program)
5. A környezetpolitikák társadalmi támogatottsága (Programvezető: Kerekes Sándor) (2004-ben záruló program)
6. Mérnök és társadalom (Programvezető: Somlyódy László) (2004-ben záruló program)
7. Politikai intézményrendszer (1998–2002) (Programvezető: Kulcsár Kálmán) (2004-ben záruló program)
8. Rendszerváltás alulnézetben (Programvezető: Vásárhelyi Mária) (2003-ban lezárult program)
9. A magyar népesség az ezredfordulón (Programvezető: Cseh-Szombathy László) (2003-ban lezárult program)

A modernizáció lehetséges ágazati stratégiai és alternatívái c. projekthez illeszkedve:

10. Épített jövőnk (Programvezető: Finta József) (2003-ban lezárult program)
11. A magyar városok kulturális gazdagsága (Enyedi György) (2004-ben záruló program)
12. Hungaricumok az agráriumban (Programvezető: Kovács Ferenc) (2003-ban lezárult program)
13. Talajaink jelentősége a 21. században (Programvezető: Stefanovits Pál) (2003-ban lezárult program)

14. A vegyipar stratégiai kérdései (Programvezető: Szépvölgyi János) (2003-ban lezárt program)
15. Tisza (Programvezető: Teplán István) (2003-ban lezárt program)
16. Civilizáció és egészség (Programvezető: Vizi E. Szilveszter) (2003-ban lezárt program)
17. Az információs társadalom és a jog (Programvezető: Sárközy Tamás) (2003-ban lezárt program)
18. A fenntartható agrárgazdaság (Programvezető: Láng István, Csete László) (2004-ben záruló program)

A magyarságkép... témakörhöz illeszkedve:

19. A magyar nyelv jelene és jövője – az internetkorszak kommunikációja (Programvezető: Balázs Géza) (2003-ban lezárt program)
20. Közösségépítés – regionális és asszimilációs folyamatok a magyarországi nemzeti kisebbségek körében (Programvezető: Szarka László) (2004-ben záruló program)
21. A mezőgazdaság privatizációja Erdélyben (Programvezető: Sófalvi László) (2003-ban lezárt program)

2003-ban indult új programok:

22. Barnaövezetek (Programvezető: Barta Györgyi)
23. Balkán (gazdaság, biztonság) (Programvezető: Glatz Ferenc)
24. Jelképek és nemzeti szimbólumok Magyarországon és Európában (Programvezető: Pótó János)
25. Rendszerváltozás Magyarországon és a nagyvilág (Programvezető: Gecsényi Lajos)

Kiadványok:

A Programiroda koordinálja a programok keretében készült munkák kiadását. Az eltelt 5 év alatt több mint 80 kötet jelent meg, zömmel a következő három sorozatban:

1. *Magyarország az ezredfordulón* (1700–2500 példány/kötet)
2. *Műhelytanulmányok* (500 példány/kötet)
3. *Műhelyfüzetek* (1500 példány/füzet)

2003-ban is nagy hangsúlyt kapott a kiadás. A munkálatok átfogó neve *Stratégiai kutatások*-ról *Stratégiai tanulmányok*-ra változott.

2002-ben indult a stratégia kutatásokból „kinőtt”, azok eredményeit igényesen összefoglaló sorozat, a Kossuth Kiadóval közös kiadásban megjelenő, 7 kötetre tervezett *Magyar Tudománytár*. A sorozat tematikája a Társadalomkutató Központ interdiszciplináris kutatási törekvéseit tükrözi: geológia, geográfia, meteorológia, vízrajz, ökológia, agrártudomány, politológia, jog, demográfia, közgazdaságtan, irodalom, történelem, zenetudomány stb. témája mind helyet kapott benne.

2003-ban elkészült és megjelent a sorozat 3. és 4. kötete: *Növény, állat, élőhely*, illetve *Társadalom, politika, jogrend* címmel. A 3. kötet munkálatai során kivált az MTA Mezőgazdasági Kutatóintézetével, a 4. kötet esetében pedig az MTA Politikai Tudományok Intézetével alakult ki intenzív munkakapcsolat. A következő köteteket évente tervezzük megjelentetni.

Ugyancsak az egyes programok munkáira épül az *Ezredforduló* című, 4 lap (História, Természet Világa, Köznevelés, Technika) mellékleteként évente 4-szer megjelenő folyóirat, számonként átlag 60 ezer példányban.

5. *Fiatal kutatóként* a Központ két főt (Bóday Ádám és Péterfi András) alkalmaz. Bóday Ádám környezetvédelmi szakigazgatási kérdésekkel és a környezetvédelem megítélésével foglalkozik. Megszervezte a Központ GMO-konferenciáját és összeállította annak írásos anyagát. Péterfi András kutatási témája az 1945 utáni amerikai külpolitika, témájából több publikációja jelent meg. Kutatásai mellett a Központ kiadványainak szerkesztésével foglalkozik.

6. *Várgondnokság*

Tekintettel arra, hogy a Központ alapító okiratban rögzített kötelessége a 14 ezer m² alapterületű, az MTA törzsvagyónába tartozó épületegyüttes és kertjei üzemeltetése, valamint az épületegyüttes állagmegóvását és a korszerűsítést szolgáló felújítások megvalósítása, ezért e téren felmutatható eredményeit (bár azok nem kutatásiak) is indokolt rögzíteni.

6.1 *Üzemeltetés*

2002. áprilisban a vári intézetek igazgatói a közös feladatok megvalósítása érdekében a TK–Várgondnokság üzemeltetési feladatainak ellátását megerősítő olyan döntéseket hoztak, amelyek lehetővé tették az intézetekkel részben új alapelveken nyugvó használati megállapodások megkötését. E megállapodásokat követően 2003-ban elkészült és elfogadtatott az új *Ingtatlanhasználati rend*.

6.2 *Felújítások*

Az MTA Főtitkára az MTA Társadalomkutató Központ kezelésében lévő, az MTA törzsvagyónába tartozó épületegyüttes felújítási feladataihoz a 2003. évre 85.200 ezer forint nettó kötelezettségvállalási keretet biztosított.

Az épületegyüttes 2003. évi felújításához a kötelezettségvállalási keret pénzeszköze mellett felhasználásra kerültek a 2002. évről a 2003. évre áthúzódó felújítási feladatokhoz rendelt kötelezettségvállalási keret maradványösszegei, továbbá az egyes intézetektől olyan pénzeszközök, amelyek az intézeti területek felújítása során a felhasználó intézet egyedi vagy többletigényeinek, speciális elvárásainak megfelelő kivitelezés fedezetéül szolgáltak.

Ugyancsak a 2003. évi felújítási keret mellett használtuk fel a Társadalomkutató Központ bevételeinek (például könyveladás, bérleti díjak) egy tetemes részét egyrészt az épületegyüttesben elhelyezett intézetek által használt közös területeken (például: Jakobinus terem, Országház u. 30. sz. kert) a Társadalomkutató Központ–Várgondnokság által nyújtott szolgáltatások színvonalának emelésére, másrészt a bérleti díjak növelésére (bevételek) irányuló kisebb felújítási feladatokhoz.

A TK–Várgondnokság ezeken túl – a rendelkezésre álló saját munkaerővel és a felújítások során keletkezett, a további felhasználhatóság miatt nem leselejtezett bontási anyagokkal – végzett el az üzemeltetési lehetőségek javítására szolgáló feladatokat is.

6.2.1. A 2003. évben megvalósított felújítási feladatok

A.) Intézeti használatban lévő területek belső felújítása (elektromos hálózat, világítótestek, számítástechnika, telefon, nyílászárók, burkolat stb.).

- **Úri u. 53. II. emelet – használó: MTA Történettudományi Intézet**

Az Úri u. 53. sz. alatti intézet I. emeletének felújítása 2002-ben megtörtént. 2003-ban a 2002. évi munkálatok folytatásaként felújításra került az intézet II. emeletére. Strukturált (erős- és gyengeáramú) hálózat épült ki, felújították a munkaszobák és néhány II. emeleti raktárhelyiség, a folyosók (burkolat, világítás, festés, szükség szerinti mázolás, s emellett a régi, burkolaton kívüli gépészeti és elektromos hálózati elemeket elbontattuk. A felújításhoz a Történettudományi Intézet jelentős összegű önerővel járult hozzá (pl. a folyosóburkolás, a tervezés költségeit teljes egészében fedezte).

- **Országház u. 30. I. emelet – használó: MTA Néprajzi Kutatóintézet**

A tervek elkészültét követően a KÖH engedélye alapján került sor az intézet területén a strukturált (erős- és gyengeáramú) hálózat felújítására. Az intézet számítástechnikai ellátására kiépítettünk egy informatikai helyiséget a megfelelő számítástechnikai berendezéssel, részben a felújítási keretből, részben néprajzi intézeti önerőből, illetve a Társadalomkutató Központ mint intézet megelőlegezéséből felújították a munkaszobák, a folyosó új burkolatot és világítást kapott.

Az Intézet könyvtárának felújítása 2003. decemberben kezdődött meg.

- **Úri u. 49. keresztszárny földszintje – használó: MTA Művészettörténeti Kutatóintézet**

2003. decemberben az udvari keresztszárny földszintjén lévő munkaszobáiban részleges felújítás indult, ami az udvari fronton elhelyezkedő helyiségekben a strukturált hálózat (erős- és gyengeáram) helyiségeken belüli nyomvonalának, továbbá a vezetékkelést és a helyiségekben a végpontok kiépítését jelenti.

- **A 2004–2005–2006. évre tervezett intézeti felújítások előkészítésének feladata**

A KÖH mint építési hatóság az épületegyüttesben még nem felújított intézeti területek felújításának engedélyezéséhez egységes koncepció szerinti engedélyezési terv elkészítését kötötte ki feltételként. A 2004., 2005. és 2006. évek tervezett, felújítására váró területei: az MTA Jogtudományi Intézet (JTI) területe (Országház u. 30.), az MTA Művészettörténeti Intézet Úri utcai és keresztszárny területe, az MTA Régészeti Intézet Úri u. I. és II. emeleti területe, az MTA Szociológiai Kutatóintézet Úri utcai, Szerencsen-udvari és keresztszárny területei, illetve az RKK Szerencsen udvari helyiségsoportjának területe, továbbá a JTI könyvtára.

A koncepcióterv és engedélyezési terv elkészítésére tíz tervező cég jelentkezett. A tervkonceptiók benyújtása értékelése, KÖH-egyeztetés stb. folyamatban.

B.) Úri u. 49. – az MTA Régészeti Intézetének DNS-laboratóriuma és a restaurátor műhelyek kiépítése

Igen összetett, több hatóság engedélyezését és bonyolult, a laboratóriumi berendezések elhelyezését és beüzemelését igénylő felújítási feladatot kellett megvalósítani az Úri u. 49. sz. alatti, földszinti helyiségcsoport területén, amely helyiségcsoport az egyik legelhanyagoltabb, és feltehetően az ötvenes évektől nem felújított terület volt.

A kivitelezés 2003. június 30-ig megtörtént. A földszinti helyiségcsoportban a DNS-laboratórium és a restaurátor műhelyek kialakítása során a strukturált (erős- és gyengeáramú) elektromos hálózat, a fűtési és vízvezetékrendszer, elszívók és légcserélők, az épületrész számítástechnikai helyisége, új férfi–női vizesblokk, zuhanyozó épült ki, részben új burkolatot kapott a folyosó, új csatornabekötések és elvezetések készültek.

Összeköttetés létesült az Úri u. 49. sz. alatti porta és az Országház u. 30. sz. alatti főporta között (informatika, tűzjelzés). A földszint, az Úri u. 49. I. és II. emelet között kábelcsatorna épült, amely a további évek felújítása során a vezetékek szintenkénti elosztását lehetővé teszi.

Megtörtént az ún. past presidenti helyiségcsoport erősáramú leválasztása az Úri u. 49. sz. portai elosztóról kábelcserével összekötve. Néhány kisebb informatikai, illetve ablakszigetelési munkát is elvégeztetve, a földszinti helyiségcsoport már beüzemelten működik.

C.) Országház u. 30. sz. kapualj restaurátori festése

Az önrészként biztosított 1,2 m Ft-hoz sikerült 2003-ban 1 m Ft pályázati forrást elnyerni. 2003 utolsó negyedében öt restaurátori ajánlat érkezett, ezek elbírálása művészettörténész kollégák bevonásával folyamatban van.

D.) Falszigetelés, állagmegóvás

Az ETK tömörített pincei könyvraktár és a Kazinczy szárny vizesedéséhez kapcsolódó laboratóriumi vizsgálat és az ezen alapuló kivitelezési lehetőségeket javasoló szakvélemény elkészült.

- A Magdolna torony felőli épületrész végfalakon és kerítésen kívüli, de telekhatáron belüli csapadékvíz elvezető rendszere kiépült, az elszívárgó aknák helyett kibetonozott aknák készültek, és a csapadékvíz elvezető csatornát beköttettük az Országház utcai gerinccsatornába.
- Az Országház u. 32. sz. épületrész végfala (ETK pincei könyvraktár) és az Úri u. 53. sz. (Kazinczy szárny) végfal részleges külső falszigetelése elkészült.
- Felújítottuk az Országház u. 32. sz. udvar alatti szennyvíz és csapadékvíz elvezető csatorna egy szakaszát (17 m), mégpedig átvezetve és felújítva az Országház u. 32. sz. kapualj alatt további 22 m-t. Így az ETK pinceraktára előtti hibás szennyvízcsatorna szivárgása megszűnt.

E.) Hőközpont, hőcserélők

- Elkészült az Országház u. 30. és az Úri u. 49. sz. alatti hőközponti hőcserélők teljes felújítása.
- Az Országház u. 28. sz. alatti hőközponti hőcserélő részleges felújítása történt meg 2003-ban.

F.) Tetőszerkezet, tetőfedés

- Befejeződött a Szerencsen udvari épületrész teljes tetőzetének felújítása, mégpedig a KÖH építési engedélyében hangsúlyozottan előírt barokk ácsolatú tetőzet műemléki szempontokat érvényesítő módon.
A szakértői vélemény alapján a faanyag kötelezően előírt gombásodás elleni és tűzkésleltetéses kezelése is megvalósult.
- Ezzel egy időben a 2003-ra kötelezően előírt és elvégeztetett villámvédelmi felülvizsgálat megállapításai alapján az épületegyüttes teljes tetőgerincén kiépítettük a földszondákkal együtt az érvényes szabványoknak megfelelő elsődleges villámvédelmi rendszert.

G.) Úri u. 51. sz. kapualj kőívének restaurálása

A KÖH engedélye alapján és jóváhagyásával a kivitelezés elkészült.

H.) Telekkitűzés, birtokrendezés

2003 őszén kaptuk pótfeladatul a 6641 helyrajzi szám telekkitűzésének elvégeztetését, ami első lépés az MTA budavári ingatlanegyüttesének birtokrendezéséhez. A feladatot teljesítettük, a műszaki leírás beküldtük az MTA Titkárságára, a telekmegosztási kérelmet pedig benyújtottuk a Földhivatalhoz, illetve a KÖH-höz.

6.2.2. 2002. évről 2003-ra áthúzódó felújítási feladatok

I.) Pincék lomtalanítása

Az MTA Régészeti Intézet számára a földszinti helyiségcsoport felújításával egy időben elkészült egy korábban használaton kívüli pincerészben a csontfűrészelő műhely. A földszinttől egy szeméttel teli lépcsőbejáró kitakarításával közvetlenül az intézet területéről is felújított lépcsőlejárát készült.

J.) Főelosztó-csere

Az MTA ALFA bonyolításával az erősáramú főelosztók felújítása folytatódott, 2003-ban az Úri u. 49. sz. alatti főelosztó korszerűsítése készült el teljesen.

6.2.3. A Társadalomkutató Központ bevételeiből megvalósított 2003. évi felújítások

- Az intézetek rendezvényeinek helyiségéül szolgáló Jakobinus terembe korszerű audio-vizuális technikát vásárolt a Társadalomkutató Központ.
- A büfében használt kárpitozott székeket – azok kímélése érdekében, és növelve a Jakobinus terem férőhelyeit – 30 db, diófaból készítettett székekre cseréltük.
- Az Országház u. 30. sz. alatti udvarba
  - elkészítettük a szökőkút kőfaragványát;
  - egységes stílusú, 8 fali kandelábert vásároltunk és szereltünk fel a bejáratokhoz;
  - három, a kandeláberekkel egyező stílusú kerti padot vásároltunk.
  - a kert járdáihoz a kandeláberekhez illeszkedő aknafedeleket készítettünk.

6.2.4. A Társadalomkutató Központ–Várgondnokság 2003. évi önerős felújításai

- a. A Társadalomkutató Központ üzemeltető szerelői és segéd munkásai számára az öltöző, fürdő, vizesblokk festése, mázolása, a gépészeti egységek átszerelése, berendezési tárgyainak (öltözőszekrények stb.) felújítása, a pincei helyiségek elektromos hálózatának korszerűsítése készült el; a szükséges

- építőanyagot (csempe, festék, mosdók, csaptelepek stb.) önerőből vásároltuk meg;
- b. Nyolc darab, omlásveszélyt jelző táblatartó állvány készítése.
  - c. Korszerűsítettük az Úri u. 49. és Úri u. 53. sz. alatti portai helyiségeket.
  - d. Szerszámok, kisgépek, kézi eszközök belső szakszerű, javítását végeztük el.

7. Gazdasági Osztály

A 2003. év egyik feladata volt a várbeli intézetek gazdasági tevékenységének lehetséges racionalizálása. Ennek érdekében a TK minőségi változásokat hajtott végre gazdasági apparátusában: három fő rendelkezik felsőfokú végzettséggel, egy fő főiskolai tanulmányokat folytat, két főnek szakirányú érettségije van, közülük egyiküknek harmincéves költségvetési gyakorlata van.

III. Hazai kapcsolatok és pályázatok

1. A 2001–2004-ben futó NKFP-pályázat a magyarországi rendszerváltás hatását regionális és globális összefüggésekben vizsgálja. Összesen tíz kutatóhely (8 várbeli és 2 külső) vesz részt a kutatásban. 2001–2002-re a konzorcium összesen 60 millió 220 ezer, 2003–2004-re 37 millió 140 ezer forintot nyert el. Az első két év teljesítését az NKFP-pályázatok kuratóriuma 2003-ban *kiválóra* minősítette.

2. A központ tudományos besorolású munkatársai közül 5 (Balogh Margit, Debreczeni Erzsébet, Józán Péter, Koudela Pál, Szabó Csaba) oktat hazai felsőoktatási intézményben. PhD-kurzust Balogh Margit (ELTE BTK-n) és Józán Péter (Debreceni Orvostudományi és Egészségügyi Centrumban) tart.

3. Az MTA Társadalomkutató Központ létrehívásának egyik célja az volt, hogy a társadalomtudományos gondolkodásban a szintézisre törekvést, az interdiszciplinaritást elősegítse. Ennek egyik eszközéül kínálkozik az, hogy a Központ 2003-ban kiadta az MTA 16 társadalomtudományi intézetének megvásárolható kiadványairól összeállított, 132 oldalas katalógust *Kiadványaink* címmel, amit térítésmentesen bocsátottunk az érintett intézetek, az érdeklődő kutatók, a könyvtárak és könyvterjesztők rendelkezésére. Ezzel reméljük elősegíteni egyrészt egymás munkáinak megismerését, másrészt a könyvterjesztés hatékonyságának növelését. Ez utóbbi érdekében kapcsolatba léptünk a Központi Antikváriummal és a „bookline” elektronikus könyvruházzal, amelynek nyilvántartásába feltehetjük a kiadványokat.

4. Munkatársaink közül többen rangos rendezvények előadói voltak. Kiemelkedő Glatz Ferenc, a Központ Tudományos Tanácsa elnökének szereplése. Józán Péter kollégánk demográfiai kérdésekről tartott hazai és nemzetközi rendezvényeken előadásokat, mint pl. *A rendszerváltás hatása a halálozási valószínűségekre; epidemiológiai korszakváltás Magyarországon?* (Magyar Aktuáriusok Társaságának konferenciája), *Változó halálozási viszonyok a második világháború utáni Magyarországon* (Népegészségügyi Tudományos Társaság 2003. évi tudományos konferenciája), *Csökkenő halandóság, javuló életésélyek az ezredfordulón, Magyarországon az Európai Unióhoz történő felzárkózás kilátásai* (Népesedési Kormánybizottság és az MTA által szervezett népesedési értekezlet), *Kedvező változás a szív- és érrendszeri betegségek megelőzésében és kezelésében; javuló életkilátások az ezredfordulón Magyarországon* (Molekuláris Epidemiológiai Társaság alakuló ülése),

Pályázatok:

A Népesedéstudományi Kutatócsoport 2 pályázatot nyert 2003-ban:

- A) A termékenység és a társadalmi státusz közötti kapcsolat a rendszerváltozás után Magyarországon különös tekintettel a jövedelemre, az iskolai végzettségre, a lakóhelyre és annak fejlettségére (OTKA). A projekt futamideje: 2003-2006.
- A kutatásra fordítható összeg 11 800 000 Ft.
  - Az első részlet átutalásának időpontja: 2003. október. 09.; az átutalt összeg: 2 950 000 Ft.
- B) Magyarország népességének halandósági atlasza. A mortalitás különbségei az ezredfordulón (Egészségügyi Szociális és Családügyi Minisztérium, Egészségügyi Tudományos Tanács).
- A projekt futamideje: 2003–2005.
  - A kutatásra fordítható összeg: 3 600 000 Ft.

IV. Nemzetközi kapcsolatok és pályázatok

A Társadalomkutató Központ több munkatársa kapcsolódott be a nemzetközi tudományos életbe, kivált az Európa-történeti Munkaközösség és a Népesedéstudományi Kutatócsoport tagjai szerepeltek több nemzetközi fórumon, többek között:

Kovács László (Népesedéstudományi Kutatócsoport) indiai tanulmányútja három, népesedéstudományi kutatásokkal és oktatással foglalkozó intézményben (Coimbatore-i Bharathiar Egyetem Népesedéstudományi Tanszéke, a Mumbai-i International Institute for Population Sciences, valamint Delhiben a Jawaharlal Nehru Egyetem Regionális Fejlesztések Tanulmányozásának Központja). Mindhárom intézetben *Convergence or Divergence? Demographic Situation and Trends in Countries of Central Eastern Europe* címmel előadás a közép-kelet-európai országok termékenységi és halandósági mutatóiról (2003. október 20. és november 7.).

Józan Péter: *Changes in middle aged male mortality in some of the Central European countries between the mid1960s and turn of the century: the main determinant of postwar epidemiologic crisis and revival.* A European Public Health Association 2003. évi kongresszusán elhangzott előadás, Róma.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk

V/1. A Társadalomkutató Központ (társ)kiadásában megjelent sorozatok

– *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825–2002. I–III. kötet.* Bp., MTA Társadalomkutató Központ, 2003. 1040 p.

- *Magyar Tudománytár* c. sorozat. Sorozatszerkesztő: Glatz Ferenc.
3. kötet. *Növény, állat, élőhely*. Szerk.: Láng István, Bedő Zoltán, Csete László. Bp., MTA Társadalomkutató Központ, Kossuth Kiadó, 2003. 608 p.
  4. kötet. *Társadalom, politika, jogrend*. Szerk.: Kulcsár Kálmán, Bayer József. Bp., MTA Társadalomkutató Központ, Kossuth Kiadó, 2003. 624 p.
- *Stratégiai kutatások a Magyar Tudományos Akadémián* c. sorozatban 2003-ban 5 kötetet adott ki a Központ:
- 1–2. *A Tisza és vízrendszere, I–II. kötet*. Szerk. Teplán István. MTA TK, Bp., 2003. 306, 219 p.
  3. *A megkérdőjelezett sikerágazat. Az EU környezetvédelmi követelményeinek teljesítése*. Szerk.: Kerekes Sándor–Kiss Károly. MTA TK, Bp., 453 p.
  4. *Kertészeti hungarikumok*. Szerk.: Nyéki József–Papp János. MTA TK, Bp., 2003. 318 p.
  5. *Őshonos állataink és termékeik, a hungarikumok*. Összeáll.: Kovács Ferenc, Bodó Imre, Seregi János, Udovecz Gábor. MTA TK, Bp., 2003. 239 p.
- *Stratégiai kutatások a Magyar Tudományos Akadémián. Műhelytanulmányok* c. sorozatban 6 kötet jelent meg a Központ gondozásában:
1. *Anyagáramlások és hatásaik a természetben*. MTA TK, Bp., 2003. 205 p.
  2. Keményfi Róbert: *A kisebbségi tér változatai*. MTA TK, Bp., 2003. 166 p.
  3. *Lokális világok: együttélés a Kárpát-medencében*. Szerk.: Bakó Boglárka. MTA TK, Bp., 2003. 382 p.
  4. *Európai uniós csatlakozás és földtudomány*. Összeáll.: Meskó Attila. MTA TK, Bp., 2003. 165 p.
  5. *A fenntartható fejlődés és az Alföld*. Összeáll.: Baukó Tamás, Nagy Imre. MTA TK, Bp., 2003. 147 p.
  6. *Az EU-csatlakozás magyarországi kérdései*. Összeáll.: Kulcsár Kálmán. MTA TK, Bp., 2003. 223 p.

1.

V/2. A Társadalomkutató Központ munkatársainak jelentősebb publikációi

Könyvek és szerkesztett művek:

Balogh Margit: Vallásosság, egyházak és felekezetek. In: *Magyar Tudománytár 4. Társadalom, politika, jogrend*. MTA Társadalomkutató Központ – Kossuth Kiadó, 2003. 223–279. és 288–298. old.

Harkai Attila: *Vállalati környezeti menedzsment Magyarországon: az empirikus kutatások eredményei és tapasztalatai*. Társszerző. Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Környezettudományi Intézetének tanulmányai, 24. Bp., 2003. 112 old.

Józan Péter: *Az alkohol hatása a halandóság alakulására Magyarországon, 1970–1999.* Monográfia; Nemzeti Népesedési Program, Bp., 2003.

Józan Péter: *Az alkohol hatása a halandóságra Magyarországon, 1970-1999.* A Nemzeti Népesedési Program keretében, Bp., 2003. 97 old. és CD: 78 táblázat.

Markó László–Burucs Kornélia–Balogh Margit–Hay Diana: *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825–2002. I–III. kötet.* Bp., MTA Társadalomkutató Központ, 2003. 1040 p.

Pótó János: *Az emlékeztetés helyei. Emlékművek és politika.* Osiris, Budapest, 2003. 310 old.

Szabó Csaba: *Die katholische Kirche Ungarns und der Staat in den Jahren 1945–1965.* Verlag Ungarisches Institut, München 2003. 219 p.

PhD-disszertációk:

Koudela Pál: *Szerkezetváltozások Kassa középosztályában a két világháború között.* Benyújtva 2003-ban a Budapesti Közgazdasági és Államigazgatási Egyetemre (BKÁE).

Doktori disszertációk:

Józan Péter. *Válság és megújulás a második világháború utáni epidemiológiai fejlődésben Magyarországon.* MTA Doktora Pályázat Doktori értekezés; Budapest, 2003. 105 old.